

La indústria metal·lúrgica manresana als segles XVII i XVIII: pedrenyalers, armers, encepadors, canoners i daguers

Jaume Plans

*A la memòria de l'amic
Ramon Pujol,
entusiasta de les armes antigues*

Introducció

Fins ara, la historiografia manresana no ha donat notícies remarcables al voltant de la producció armamentística que realitzaven els pedrenyalers, armers, encepadors, canoners i daguers de la ciutat als segles XVII i XVIII. Segurament això s'ha produït perquè no s'han conservat gaires documents al respecte –no hi ha cap llibre del Gremi–, com tampoc elements materials a l'abast. La present comunicació pretén, per primera vegada, treure a la llum dades inèdites sobre el paper d'aquesta economia bagenca. Una economia amb una llarga tradició local com, per exemple, ho demostra l'encàrrec reial fet l'any 1630 de 5 “caixes” (enceps) de pistola a un encepador manresà per un regal a la regna d'Hongria, Maria d'Àustria (PLANS, 2010).

Des del segle XVI ja hi ha constància de molins polvorers a la ciutat de Manresa, una activitat lligada a les armes de foc. Magí Canyelles esmenta en el segle XVII l'existència a Manresa d'una gran quantitat d'oficials canonnaires i encepadors agremiats que, a més, generaven un important moviment econòmic. Ara bé, quanta gent

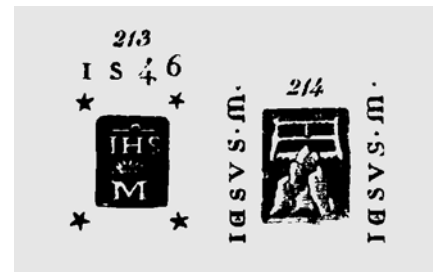
es dedicava a la facturació d'armes en aquesta època? van crear alguna companyia? n'ha quedat algun testimoni material d'aquesta activitat? aquestes i altres qüestions s'intentaran respondre bàsicament a partir del buidatge d'unes sèries de fons notariais i altres fons documentals.

La Guerra de Successió, però, marcarà un abans i un després de la producció d'armes, perquè el conflicte bèl·lic comportarà: d'una banda un intent d'implantar la concentració i el control de la producció local –per edicte reial– en algunes ciutats de Catalunya, d'entre set una de les escollides serà Manresa; d'altra banda, la recollida d'armes i prohibició de la seva tinença i ús, en un intent d'evitar que el poble s'armés en la seva contra.

En definitiva, amb aquesta comunicació es vol donar a conèixer alguns aspectes d'una activitat força rellevant a algunes ciutats com Ripoll, Solsona o Igualada, entre altres, però poc o gens coneguda a casa nostra –Manresa–; i ens recorda oficis desapareguts d'una llarga tradició a Catalunya.

Antecedents

El llibre verd de Manresa recull com l'any 1417 Alfons IV manava al veguer i batlle de Manresa i als seus

Arcabuz amb l'escut de Montserrat o de Monistrol conservat al Museu de la Real Armeria de Madrid.

oficials, sota pena de 1.000 florins d'or, no deixessin portar armes ofensives als forasters per dins de la ciutat. Cosa que també es feia extensiva als dies de mercat tant dins la ciutat com pels camins que hi portaven¹.

A les cases particulars s'hi guardaven algunes armes, això es pot seguir a partir d'alguns inventaris com aquest de l'any 1397, dels béns del manresà Asbert de Valls, que tenia un alberg al carrer d'en Valls: “una espasa darmes guarnida de negra, it un escudet antich, it uns regnes, it una maça de cavaller, it un mors sotil de ferre de mul, it un pnat it un tronch blanch de ballesta, it un ferre daurat ab so pitral esmaltats ab divisa dorfant, it una ballesta ab ligades coberta de vert ab sa cuberta de cuyr, it altra ballesta ab ligades sens corda tota blancha ab sa cuberta de cuyr, it altra ballesta guarnida genovesca ab

Marques d'armers manresans conservades en armes de foc.

*cuperta de pergamy ab sa cuperta de cuyr it altra ballesta genovesca ab semblant cuperta, it altra ballesta ab ligades cuperta per lapqua de vurell ab sa cuperta de cuyr, it altra ballesta ab ligades tota blanca ab coberta de cuyr*².

Al fons del Museu de la Real Armeria de Madrid consta un arcabuç bagenc amb la data gravada de 1546 i l'escut de Montserrat o de Monistrol. La clau és de roda i la fusta de pe-rer³. No se sap exactament on es va realitzar si bé podria tractar-se de la farga de Monistrol de Montserrat que apareix documentada més tard al XVII. En aquest últim indret, se sap del cert que en el segle XVIII s'hi fabricaven claus d'escopetes.

Un inventari detallat del monestir de Sant Benet de Bages del 1561 detalla que hi ha: *“dos padrenyals ab son flasquo, dos arcabussos grossos ab dos flasquos dolents, una ballesta ab gaffes boscats y sostretes”*. Potser aquestes armes eren utilitzades pel batlle o per les persones encarregades de cobrar censos del cenobi benedic-tí.

El document següent recull un permís per la realització de 5 “caixes” (enceps) de pistola a un encepador manresà per un regal a la reina d'Hongria, Maria d'Àustria. Aquesta referència demostra la notable valoració que es feia del producte arma-mentístic local: *“Pedro Nadal armer de sa magestad concedeix licència a Josep Malet encepador de Manresa de que pugua fer sinch caxas de pistolas guarnidas unas de llauto y altres de ferro les quals volan per lo efecte que en dita licentia se conte la qual es del tenor seguent se da licentia a*

*Pedro Nadal armero de su magestad para hazer sinco pistolas que la se-ñora reyna de Ungria envia al rey nro señor su hermano y que las pueda ha-zer dorar en esta ciuda y hacer sus ca-zer de madera*⁴.

El cert és que era habitual que en les cases hi hagués alguna arma com a defensa pròpia i per actuar davant les crides del sometent per agafar malfactors. Per exemple al 1635 el batlle de Granera fa inventariar les armes que tenen la gent del terme: *“Joan Majasa. balle una espasa y un arcabus, Felip Girbau una espasa y un padrenyal de tres pams, Jaume Roca una gispa de tres pams, Joan Cape una espasa, Joan Majasa una espasa, Joan Oliver una sispa de tres pams, Fransesc Jancobi un padrennal de tres pams, Jaume Cusela una sispa de tres pams, Joan Trens una sispa de cotra pams, Joan Codina una sispa de cotra pams, Marti Trens un padrennal, Joan Girbau una espasa, Frances Calvo una espasa y una sispa de tres pams, Joan Camrobi una sispa de tres pams, Josep Sela una escopeta de sis pams, Pau Carne una sispa de sis pams, Joan Torra una escopeta de sis pams, Andreu Puigdomenec una sispa de sis pams, Pera Otset una espasa, Pera Sala una padennal de tres pams, Baltasar Masafret una sispa de tres pams, Micel Vigas un padrennal de tres pams, Jaume Pineda una sispa de tres pams*⁵. En la relació anterior de Granera apareixen els noms de diferents armes: espasa, arcabuç, pedrenyal, xispa i escopeta, amb una notable presència de les armes de foc.

Per les referències anotades més amunt es pot copsar com les armes

tenien un caràcter individual ja fossin armes de foc o blanques i eren portà-tils, poden ser emprades fàcilment i transportades per una sola persona. També cal esmentar el treball que re-queria la seva facturació. Un treball que s'anirà diversificant amb la presència de diferents professionals:

- *Mestre Pedrenyaler (Llavero)*: rea-litzava les claus de l'arma en les seves diferents versions, sobretot les de miquelet o espanyola.
- *Mestre Canoner (Cañonero)*: dedi-cat exclusivament a la fabricació de canons, utilitzant per això dos sistemes diferents, com són la fu-neria i la barrina o doblat de plan-xes de ferro.
- *Mestre Encepador (Cajero)*: espe-cialitzat en el treball de la fusta per fer la caixa i el seu embelli-ment.
- *Mestre Armer (armero)*: recull el producte dels treballs anteriors i realitza l'arma definitiva.
- *Mestre daguer (daguero)*: dedicat a la confecció d'espases, dagues, sa-bres i ganivets.

Tots aquests oficis requerien un aprenentatge continuat que s'encar-regava de realitzar un mestre oficial mitjançant contractes anomenats “afirmaments”. Vegem-ne en què consistien aquests aprenentatges.

Aprenentatge

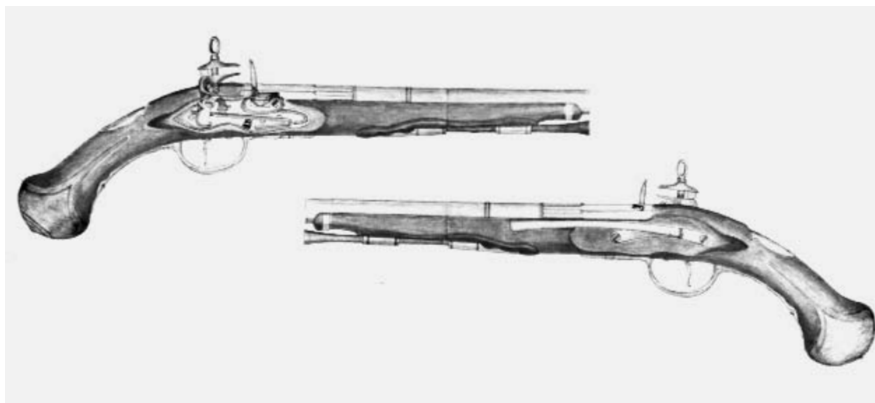
L'aprenentatge dels oficis relacio-nats amb el treball del ferro era idèn-tic pel que fa a la durada –d'entre 3,5 a 5 anys– a qualsevol altre ofici de l'època, com també l'aprenent feia vi-da a casa del mestre. L'edat d'a-quests aprenents era d'entre els 14 i els 25 anys. Un cop realitzat la part pràctica durant aquests anys es pro-cedia a examinar l'aprenent per part dels administradors de la Confraria de Sant Aloi i Sant Bartomeu. Si passa-va la prova pagava una quota –al vol-tant de les 8 lliures– que li permetien obrir un negoci i exercir el seu ofici com a mestre a la ciutat.

Alguns exemples d'afirmaments: l'any 1563 Joan Tolanta de 14 anys

de Barrilles del comtat de Foix entra d'aprenent a casa d'Antoni Bassa daguer de Manresa⁶. Al 1644 Baptista Vilar natural de Tona s'afirma amb Rafael Calafell pedrenyaler de Manresa per aprendre l'ofici de pedrenyaler⁷. Al 1677 Miquel Verges *manyerius* –pedrenyaler– reconeix deure a Joan Aruch daguer, Daniel Dulachs, Josep Velles pedrenyalers i Jaume Biadiu ferrer, tots de Manresa, administradors de la confraria de Sant Aloi i Bartomeu de la Seu, la quantitat de 8 lliures per l'examen de pedrenyaler⁸. Aquest darrer document confirma que l'ofici pertanyent al gremi d'armers estaria sota l'aixopluc de la confraria de Sant Eloi fundada al segle XIV (SARRET, 1921), si bé no s'ha conservat cap llibre de la institució que ens hauria permès veure amb detall quanta gent es va examinar en el decurs dels anys.

L'any 1698 Ignasi Jaume Santandreu de Manresa es posa en mans de Jacint Manera encepador de Manresa per aprendre l'ofici d'encepador per temps de 5 anys⁹. Més tard, al 1700 Joan Fabregas entra com aprenent a casa de Bernat Calafell pedrenyaler de Manresa per temps de 4 anys i per aprendre l'ofici de pedrenyaler¹⁰. Cinc anys més tard, el manresà Magí Casajoana de 13 anys s'afirma amb Francesc Solà pedrenyaler de la mateixa ciutat per temps de 4,5 anys per aprendre el seu ofici¹¹.

En un altre afirmament del 1710 es detalla: "*Francesc Gomis ciutadà Manresa fill de Ignasi Gomis clavater de Manresa i Maria conjuges difunts prometo a Josep Prat padrenyaler de Manresa viure en sa casa per aprendre ofici de pedrenyaler per temps de 3 anys 6 mesos prot ser bo portar be. Pactes si fugire o men anire de casa vostra dins dit temps vos pagare la despesa del primer any a raho de un sou y sis diners per dia, it si estare desganat y vos ne gareu la despesa per un die vos ne refrare dos y sino me fareu la despesa per un die vos ne refare altres, it finits dits tres anys i mitx me hajau de donar uns balons de setse unas mitjas de stam y unas sabbas de cordova*"¹². O, aquest altre afirmament de l'any 1711: "*Afirmament fet per Josep Mir jove pedre-*

Dibuix d'un parell de pistoles per Dragons. Clau amb la marca Dulachs i canó amb la marca Camps, tots manresans. Font: Ricard Martí.

nyaler de Barcelona habitant a Manresa per temps de tres anys en casa de Felix Dulachs menor dies pedrenyaler de Manresa per aprendre ofici de pedrenyaler pactes que tot lo temps estara malalt en casa de dit Dulachs susentant lo be y decentment dit Dulachs en estar bo dit Mir per cada dia que haura fet vagas ne haja de estar dos dies per un ab que dit Dulachs no li puga donar ni pegar ningun cop que lo puga danyar y acabats dits tres anys no tinga obligacio dit Dulachs de ferli cosa"¹³.

Armes de foc portàtils

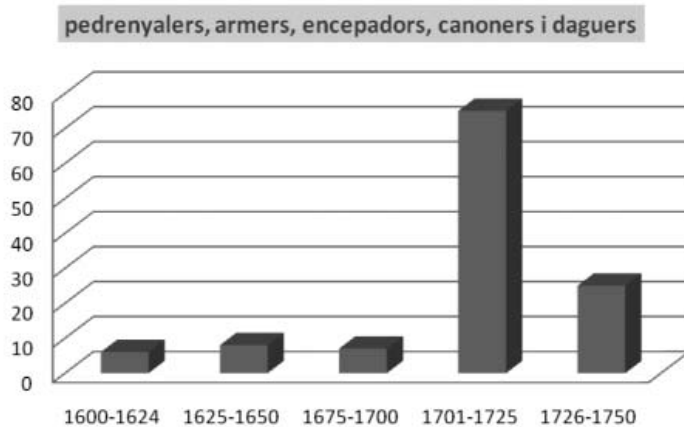
Magí Canyelles afirmava que l'any 1679 existien a les obagues del Cardener tres molins de pólvora "*los quals ab lo degut consentiment de la ciutat se son fabricats per certs particulars de la dita ciutat: los quals obran molta polvora y de bona qualitat, de la qual mercaderia proveeixen a molts ciutats, vilas y llochs de Cathalunya, com també diferents rodas y instruments de barrinar canons per las armas de foch, que trobantse en la dita ciutat tants oficials canonayres y ensapadors es necessari haverhi diferents puestos pera fabricar aquells, quals oficials son de molta utilitat en la present ciutat per la gran continuació que hi ha de fer armes, que ademes que guanyen molts reals sempre acarreen comers y augment dels emoluments ab la bona despedicio que los tals oficials tenen a llur*

mercaderia y treballarla be" (CANYELLES, 1866: 186). Es podria dir que la pólvora anava lligada a la fabricació d'armes de foc. No és estrany que Manresa, amb una llarga tradició polvorera durant segles, també tingués notorietat en la fabricació d'armes de foc.

Els inventaris dels pedrenyalers són una bona font d'informació per conèixer l'utilitat que feien servir en la fabricació d'armes de foc. Així en un inventari del 1640 dels bens que foren de Rafael Calafell pedrenyaler de Manresa es detalla en l'interior de la casa del finat: "*una enclusa de padranyaler, unas manxas, un martell y un mall, dos banchs ab dos caragols de padranyer, duas dotzenas de llimas y una de dolsas, una sort de ferrrots, una xispa de tres palms y un padranal de tres palms y una xispa de quatre palms, un archabus vell*"¹⁴. En un segon inventari del 1637 del pedrenyaler manresà Antoni Tubau s'hi descriu que té a casa seva: "*manxas, duas anclusas, dos caragols y dos banchs, sinc bancs de sala, un banc de posar llimas, un torn ab sos guarniments, sinch martells de ferro, un escarpe, un tallant, set llenes dolsas, un bruydor, tres dotsenas de llimes de lo art de padrenyaler, tres trapants, dues manetes, una carragolera, altre caragolera, dos antanchs, unes mordases, dos martells de banc, un molinet de rodas i una maneta*"¹⁵.

Les armes es comercialitzaven, en aquest sentit s'han recollit algunes notícies al respecte: l'any 1607 Pau

Total de mestres oficials documentats a Manresa

Carrera de Sant Pons de Sallent reconeix deure a Gaspar Febres pagès de Manresa 6 lliures i son per preu *tormenti manualis sive pedrenyal* amb la seva clau¹⁶. Al 1665 Rafael Calafell padrenyaler de Manresa reconeix deure a Gabriel Cortadelles traginer de la vila de Calaf 23 panys castellans de xispa bons i rebedors per preu d'una mula de pel negre de tres anys amb albarda i brida¹⁷. Valentí Prat de Santa Maria de Rocafort reconeix deure l'any 1676 a Josep Vallès, pedrenyaler de Manresa, 8 lliures per preu i valor d'una escopeta llarga per dit confesant venuda¹⁸. Al 1710 Onofre Valls pedrenyaler de Manresa firmava àpoca a favor de Joan Corominas blanquer de Manresa de 26 lliures i són pel preu de 26 panys d'escopeta per ell venut¹⁹. Per tant, el pany es pagava a 1 lliura.

També tenim la venda, l'any 1712, de dos cargols per fabricar canons: "*Raimundo Castanyer i Josep Castanyer canoners de Ripoll venem a Joan Enric tornerio de Manresa perpetuament dos cargols de fabricar canons de pes un quintar un y lo altre tres arrobas per preu de 33 lliures*"²⁰.

Armes blanques

La fabricació de les espases, dagues, sabres i ganivets estava lligada a l'ofici de daguer. Pel nombre total de mestres oficials –5 al segle XVII i 12 fins a mitjans del XVIII– sembla que la producció hauria d'anar lliga-

da a la demanda local o, comarcal. No sabem si intervingueren en la producció d'armes durant el conflicte bèl·lic de la Guerra de Successió com succeeix amb la resta d'armers. Queda clar que, sobre els daguers, de moment s'ha trobat molt poca documentació, tant sols algun contracte d'aprenentatge i algun inventari que detalla els utensilis que feien servir. Per exemple, l'any 1640 es fa inventari dels bens d'Antoni Taverner daguer de Manresa. Aquest últim tenia una casa al carrer Urgell de Manresa on segurament desenvolupava el seu ofici: "*en la entrada de la casa: una enclusa de ferro ab son sac, unas manxas de cuyro las quals serveixen per la forn usadas, nou dotzenas de malles de beynas, dos bancs ab dos caragols de ferro usat, altre caragol de ferro usat, mitj quintar de ferro usat, un forn de pedra ab la xispa de pedra y un rallado de ferro, una axada, duas magallas y unas arpias de ferro, una serra de ferro de serrar los manechs de dagas, dos malls de ferro usats, dos martells de ferro usats, tres estanallas de ferro usadas, una bigorra de ferro usada, un tornet de fusta ab pua de ferro, dos bancs de sala un de foradar los marcs y lo alter de fusta de pi, quatra dotsenas de dagas acabadas y deu dotsenas de ganivets, dos bugaders, lo arquet de foradar los scarachs, duas rayxas de ferro, quatra llimas duas per llimar ferro y duas per llimar tanyas, tres fullas despasas sensa beynas ab sas guardas*"²¹.

La Guerra de Successió

Dins un context bèl·lic les armes esdevenen un factor determinant. D'aquí la importància de la seva producció i de mestres armers que facilitessin la seva facturació, manipulació i reparació si era necessari. En aquest sentit la Guerra de Successió esdevé un punt àlgid abans, durant i després del conflicte.

Durant el setge de Cardona de l'any 1712 es feia necessari la reparació dels fusells que eren al castell de la vila i que havien quedat inserbibles pel seu ús. Així es va requerir els serveis de Jacint Busquets encepador i Onofre Valls armer tots de la ciutat de Manresa, els quals reconeixien que havien cobrat de Joseph de Rúbies, tresorer del Ducat de Cardona, la quantitat de 33 lliures i 12 sous per: "*bon compta del preu y valor del treball y obra an de fer per servey y orde de dita Real Magestat á ells donat per boca del molt llustre y noble Sr. Don Ignasi Sans y de Miquel Jutje de la Regia cort, de ensepapar y remendar los fusils que quedaren en la plassa y castell de dita Vila de Cardona en lo prop passat siti totalment espallats y inaptes al uso militar*". Se'ls pagava 18 sous en moneda barcelonesa per cada fusell²². Hi ha un segon pagament entre les mateixes parts de 130 lliures i 10 sous que són "*per haver adobat y posat apunt de pelea cent quaranta y sinch fusils dolents a raho de divuyt sous per quiscun los quals fusils Anton Thomasa thenedor de bastiments y majordom de la artilleria del Castell de Cardona los havia entregat dels almasens del matex per orde del Sr. Don Ignasi Sans y de Miquel*". A l'abril del mateix any es pagaven 230 lliures i 4 sous per adobar 258 fusells dolents a raó de 18 sous cadascun. Al setembre del mateix any es pagaven 240 lliures i 14 sous per posar a punt 713 fusells a raó de 18 sous per fusell. També un darrer pagament de 245 lliures i 8 sous per adobar 310 fusells al mateix preu i amb les mateixes parts actuant.

Enmig de la progressió borbònica, els armers catalans i els seus gremis van continuar aportant armes, les

quals un cop finalitzat el conflicte serien objecte d'apropiació pels seus interessos. Per un costat s'exercia una dura repressió prohibint la tinença i ús d'armes i per l'altre aquesta activitat no fou desmantellada sinó transformada ràpidament per produir armes pels exèrcits borbònics. Amb això buscaven garantir l'aprovisionament per mantenir l'imperi i sostenir periòdiques guerres amb altres nacions d'Europa (MARTÍ, 2004).

Inicialment Felip V manava un edicte el novembre de 1715 obligant als armers catalans a concentrar-se en una sèrie de localitats, fins un total de 14. Al desembre de 1715 es modifica aquest edicte: "*La real mente de s. Magd es que no sean tantos (los lugares de concentracion) como dispone el edicto sino que se reduzcan a quatro o cinco parages que no sean de la frontera y tengan guarnición*". S'establiren 7 poblacions, entre les quals Manresa, encara que es reconegué que era plaça oberta, sense castell i no tingués guarnició militar. Aquest edicte podria ser la causa d'augmentar considerablement el nombre d'armers a Manresa a partir d'aquests anys.

L'any 1715 el superintendent general de l'exèrcit del Principat de Catalunya convocava als armers de Barcelona, Manresa i Ripoll, entre altres indrets, perquè malgrat la prohibició, es comprometessin a la producció de fusells per l'exèrcit treballant de forma continuada i exclusiva. El concert el firmen 66 ripollesos, 31 mestres barcelonesos i 26 manresans. La producció de fusells tenia de ser d'entre 1.000 a 1.500 unitats mensuals.

Al 1716 la Real Audiència de Catalunya recomanava al Capità General el concert a Josep Burnio com apoderat dels armers manresans. Un any després al mateix Burnio se li concedeix un nou assentament de 500 fusells amb baioneta. També figura com a fiador en la reparació de 6.000 fusells nous portats de Cadis. Més tard, al 1719, l'encepador manresà Joan Quintana es comprometia a arreglar 1.356 "pistolas de charpa" dels magatzems de Cardona.

Al 1717 els armers manresans, juntament amb altres ciutats catala-

Parella de pistoles originària de Manresa amb clau a la "moda de Madrid". Llargada de 41 cms. Canons de 26 cms i 19 mm. Obra del pedrenyaler Fèlix Dulachs, el canoner Antoni Mas i de l'encepador Martí Jaumandreu, tots manresans. Font Ricard Martí

nes d'armers, treballaven en la confecció mensual de 500 fusells amb baioneta. Aquest edicte es repeteix els anys 1720, 1721 i 1724.

Com es pot veure al costat d'assentaments per la producció d'armes de foc portàtils també n'hi ha per arreglar-les i comandes que deuriem anar a parar a oficials de l'exèrcit, de justícia, alcaldes, consellers, nobles i botiflers.

De la producció material que ens ha arribat fins als nostres dies cal destacar-ne la producció del manresà Jacint Jaumandreu, el qual va treballar a Madrid i també a Barcelona. També la nissaga dels armers manresans Dulachs –més llarga–, Tresseras i Quintana deuria ser més que notable pel nombre d'armes que s'han conservat, alguns exemples:

- Fèlix Dulachs (pedrenyaler) 1723-1755: consta la marca en una pistola conservada al Museu de la Torre de Londres amb la data 1739 i el nom de Manresa i també en una pistola que es conservava al Museu Militar de Montjuïc.
- Jacint Jaumandreu (encepador) 1731-1766: consta el seu nom en una pistola amb la clau a la moda de Madrid d'una col·lecció particular, en una segona pistola subhastada amb el seu nom, la data

de 1731 i el nom de Manresa, en una pistola llarga, amb la data 1739, el nom de Manresa conservada al Museu de la Torre de Londres.

- Jacint Arjalaguet (pedrenyaler) 1719-1744: al pany d'una pistola del Museu Militar de Montjuïc.
- Bernat Calafell (pedrenyaler) 1711-1738: consta al pany d'una carrabina de pedra foguera del Museu de Ripoll.
- Joan Quintana (pedrenyaler) 1719-1728: al pany d'una pistola de pedra foguera de la col·lecció Pauilhac.
- Joan Babiata Soler (pedrenyaler) 1721-1738: al pany d'una pistola de pedra foguera de la col·lecció particular sr. Roura de Vic.
- Josep Solà (pedrenyaler) 1715-1727 i Jacint Solà (pedrenyaler) 1718-1722: a un dels dos podria correspondre el pany d'una pistola de l'Antic Museu de les Arts Decoratives i el pany d'una pistola de la col·lecció Pauilhac.
- Josep Trasserres (canoner) 1730-1747: al canó d'una pistola de pedra foguera de la col·lecció Pauilhac.

La companyia de Quintana i altres socis

Enmig del control armamentístic borbònic, Joan Quintana –com a principal–, Rafael Camps, Erasme Pla i Maurici Espona, encepadors de Manresa; Fèlix Dulachs i Joan Escorsell pedrenyalers també de Manresa; Francesc Camps canoner de Solsona i Josep Navarro manyà de Barcelona funden una companyia o societat per contractar els assentaments dels exèrcits del rei. L'assentament era el sistema utilitzat per les autoritats borbòniques per contractar armes i municions pels exèrcits, mitjançant un concurs o subhasta pública. Això comportava ofertes i contraofertes a la baixa i a més la modificació de les claus. L'acte de constitució de la companyia de Quintana es realitza l'onze de juny de 1721. Entre els pactes s'especifica que l'esmentat Quintana sigui el principal i la resta com a avaladors, estant tant a la pèrdua com als guanys per parts iguals. També s'hi detalla que: *“ningu dels sobredits per sí ni per interposada persona puga enpendrer ni concertar feyna de monicio axi de altres asientos de Rey com de algun regiment o altrament de 13 lliuras en amunt y en passant de dita quantita hage fer-se en nom de dita Compañia advertint empero que dit Quintana no ve compres ab dita limitacio si tant solament en cas que concertas algun uniforme de fusells de oficials de algun regiment que passian de dotse fussels que en eix cas vaja en nom de dita compañía; es pactat que per lo treball que dits Quintana, y Rafael Camps han de tenir se li hagen de donar dels fussels que ells dos faran per ells y los mosos treballaran en sa casa sels hage de doanr per cada fussell a raho de 10 sous de ensepar per quiscun y sera cas que se donaven 10 sous per fussell als altres els hagen de donar als dits dos a raho de 11 sous ab que los Quintana y Rafael Camps sols pugan tenir dos fadrins quiscun...”*²³.

Dos anys abans el manresà Joan Quintana, que tenia botiga al carrer del Born de Manresa, s'havia compromès a arreglar 1.356 “pistolas de

ANY	INDIVIDU	OFICI	PROCEDÈNCIA
1573	RIBALTA, Pere	PEDRENYALER	MANRESA
1573	ROSSELL, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1573-1593	TAVERNER, Joan	DAGUER	MANRESA
1584	DULACHS, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1594	DULACHS, Pere	PEDRENYALER	MANRESA
1594	TUBAU, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1601	ENRIQUEZ, Pere Màrtir	PEDRENYALER	MANRESA
1601†	ENRIQUEZ, Martí	PEDRENYALER	MANRESA
1603	ROSLIA, Pere	DAGUER	MANRESA
1603	ROCA, Pere	DAGUER	MANRESA
1609	ROCA, Ramon	DAGUER	MANRESA
1609	SABATER, Joan	DAGUER	MANRESA
1620-1632	CASENRO, Joan	ENCEPADOR	MANRESA
1630	MALET, Josep	ENCEPADOR	MANRESA
1634	ROLDOS, Andreu	PEDRENYALER	MANRESA
1634	CORRONS, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1637	TUBAU, Antoni	PEDRENYALER	MANRESA
1640†	CALAFELL, Rafael	PEDRENYALER	MANRESA
1644-1665	CALAFELL, Rafael	PEDRENYALER	MANRESA
1646	DULACHS, Pere	PEDRENYALER	MANRESA
1676	DULACHS, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1676-1677	VALLES, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1677	ARUCH, Joan	DAGUER	MANRESA
1677	DULACHS, Daniel	PEDRENYALER	MANRESA
1677	VERGUES, Miquel	PEDRENYALER	MANRESA
1677	SERRALLONGA, Pere	ENCEPADOR	MANRESA
1692	MORERA, Jacint	ENCEPADOR	MANRESA
1701†	CLAPERS, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1701	BORI, Jacint	DAGUER	MANRESA
1701	COLL, Maurici	PEDRENYALER	MANRESA
1701-1722†	DULACHS, Felix	PEDRENYALER	MANRESA
1702	DULACHS, Daniel	PEDRENYALER	MANRESA
1704-1730†	ARAGONES, Joan Babtista	PEDRENYALER	MANRESA
1708-1733	PRAT, Maurici	PEDRENYALER	MANRESA
1709-1720†	CALAFELL, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1710-1719	CALAFELL, Miquel	DAGUER	MANRESA
1710-1724†	CANONGIA, Francesc	DAGUER	MANRESA
1710-1760	PRAT, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1710-1721	VALLS, Onofre	PEDRENYALER	MANRESA
1711†	GALI, Bernat	DAGUER	MANRESA
1711†	SOLER, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1711	SURROCA, Josep	ENCEPADOR	MANRESA
1711	FABREGAS, Ignasi	PEDRENYALER	MANRESA
1711	MIR, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1711-1715	ALMESQUER, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1711-1738	CALAFELL, Bernat	PEDRENYALER	MANRESA
1711-1727	TUBAU, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1711	TUBAU, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1711†	VALLES, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1711	ESQUERRA, Bernat	ENCEPADOR	MANRESA
1712	BURNIO, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1712	TORREBLANCA, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1712-1755	CASAS, Marià	PEDRENYALER	MANRESA
1712-1722	BLAU, Francesc	PEDRENYALER	MANRESA
1713	MARIOL, Jacint	DAGUER	MANRESA
1713	CENTANER, Francisco	ENCEPADOR	MANRESA

charpa" dels magatzems de Cardona. Constituïda la societat el mateix any Quintana i companyia aconsegueixen un assentament pel qual devien proporcionar 1.500 armes de foc mensuals. L'any 1722 Quintana, Navarro i companyia s'enfronten amb el requeriment d'un Reial Ordre pel qual tenen de realitzar les claus a la "francesa", com la mostra remesa de la Cort, feta pel mestre Barcina. Aquesta clau estava destinada als fusells d'infanteria i de Guàrdies espanyoles. La producció tenia de ser 12.000 fusells per la infanteria. Ho van acceptar, tot i el major cost que això comportava i al cap de dos anys conduirà a la fallida de la companyia i a la pressió d'alguns dels seus fiadors. Sembla, doncs, que els assentaments comportaven notables problemes deguts a contraofertes amb contínues rebaixes de preus que no cobrien les despeses, modificació de les claus, etc. (MARTÍ: 2004, 29).

De fet els problemes de la companyia Quintana no s'acaben aquí. Al 1723 hi ha un acte notarial sobre l'enfrontament de Joan Quintana amb l'armer Maurici Espona avalador de la companyia sobre un dels assentaments contractats²⁴. El conflicte s'aguditzava amb la declaració de la resta d'avaladors Erasme Pla, Joan Escorsell i Fèlix Dulachs, aquests últims es queixen de l'exclusió que han patit per demanar fer les claus a la "francesa" que deixava sense efecte, segons Quintana, l'assentament: "*muy Ilre señor Erasmo Pla, Juan Escorcell y Felix Dulachs todos armeros de la ciudad de Manresa dicen que habiendo sido en el asiento de armas que hizo Juan Quintana armero en el año 1721 sus compañeros los ha excluidos de el sin mas motivo que el de haver pedio a su Magestad la llave a la francesa y por esto dize quedó nullo ep pr asiento y dado que subsistiene este rezon de Quintana los dichos tienen un auto del not Ignacio Casas a 11 junio de dicho año en que se obliga a dicho Quintana a no haver asiento alguno de armas sin que ellos entren en iguales partes y por tanto suplican sirve dar orden por porder convencer a la parte de Juan Quintana de tanto del asesor de Vsa*

ANY	INDIVIDU	OFICI	PROCEDÈNCIA
1713-1751	SAGRISTA, Llorenç	PEDRENYALER	MANRESA
1714-1749	GALI, Bernat	DAGUER	MANRESA
1714-1717	SERVINYA, Anton	PEDRENYALER	MANRESA
1715	CALAFELL, Maurici	PEDRENYALER	MANRESA
1715	DULACHS, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1715-1727	SOLA, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1715-1744	SEGUI, Francesc	PEDRENYALER	MANRESA
1716	RATERA, Francesc	PEDRENYALER	MANRESA
1716-1729	JOANDO, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1717†	VILOMARA, Anton	PEDRENYALER	MANRESA
1717-1729	CANONGIA, Maurici	DAGUER	MANRESA
1718-1721	SERVINYA, Bernat	PEDRENYALER	MANRESA
1718-1753	CALAFELL, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1718-1722	SOLA, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1719-1728	QUINTANA, Joan	ARMER	MANRESA
1719-1739	CASAS, Maurici	PEDRENYALER	MANRESA
1719-1765	PUJADES, Josep	ARMER	MANRESA
1719-1744	ARJALAGUET, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1719-1724	VALLS, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1721-1744	BORI, Jacint	DAGUER	MANRESA
1720	GALI, Francesc	DAGUER	MANRESA
1720	CAMPS, Ignasi	PEDRENYALER	MANRESA
1721-1733	CAMPS, Jaume	PEDRENYALER	MANRESA
1721-1764†	ESCORSELL, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1721†	ESQUIÑOL, Antoni	DAGUER	MANRESA
1721†	SALA, Josep	PEDRENYALER	MANRESA
1721-1724	VALLS, Jaume	PEDRENYALER	MANRESA
1721-1738	SOLER Joan Babtista	PEDRENYALER	MANRESA
1721-1744	VERGES, Miquel	PEDRENYALER	MANRESA
1722-1754†	GOMIS, Miquel	PEDRENYALER	MANRESA
1722	VALL, Pau	DAGUER	MANRESA
1722	ESCORSELL, Bernat	PEDRENYALER	MANRESA
1722-1749	ESPONA, Maurici	ARMER	MANRESA
1722-1725	CALAFELL, Bernat	ARMER	MANRESA
1722-1729	CAMPS, Rafael	ARMER	MANRESA
1722-1733	CAMPS, Tomàs	PEDRENYALER	MANRESA
1723	SANTANC, Francesc	ARMER	MANRESA
1723-1753	SOCARRATS, Gregori	ARMER	MANRESA
1723-1762†	JAUMANDREU, Martí	PEDRENYALER	MANRESA
1723-1755	DULACHS, Fèlix	PEDRENYALER	MANRESA
1723	PLA, Erasmo	ARMER	MANRESA
1724-1727	VENDRELL, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1724	PLA, Francesc	ARMER	MANRESA
1725-1764	MOLINS, Jaume	PEDRENYALER	MANRESA
1727†	DOMENECH, Rafel	CANONER	MANRESA
1727-1759†	DOMENECH, Rafel	CANONER	MANRESA
1727†	VERDAGUER, Eudald	CANONER	MANRESA
1728-1761	TARDA, Francesc	PEDRENYALER	MANRESA
1728†	SOLER, Anton Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1728	ARAGONES, Joan Babtista	PEDRENYALER	MANRESA
1728-1754	ESQUERRA, Bernat	ENCEPADOR	MANRESA
1729-1747	SAGRISTA, Maurici	DAGUER	MANRESA
1730-1747	TRASSERRAS, Josep	CANONER	MANRESA
1733	BUSQUETS, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1734	MAS, Antoni	CANONER	MANRESA
1734	SOLA, Francesc	PEDRENYALER	MANRESA

ANY	INDIVIDU	OFICI	PROCEDÈNCIA
1737	VILA, Geroni	CANONER	MANRESA
1738	SANTANER, Francesc	ENCEPADOR	MANRESA
1738†	SANTANER, Gabriel	CANONER	MANRESA
1739†	CASAS, Josep	ENCEPADOR	MANRESA
1740-1758	CENTANER, Francisco	ENCEPADOR	MANRESA
1739-1766	JAUMANDREU, Jacint	ENCEPADOR	MANRESA
1745-1767	CASAS, Salvador	ARMER	MANRESA
1747-1764†	ALMASQUER, Jacint	ENCEPADOR	MANRESA
1748	TUBAU, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1749-1757	SOCARRATS, Gregori	ENCEPADOR	MANRESA
1750	ARANYO, Gaietà	ENCEPADOR	MANRESA
1752-1753	ALMAGUER, Jacint	ARMER	MANRESA
1753	JAUMANDREU, Jacint	ARMER	MANRESA
1755	ANJELAGUET, Jacint	PEDRENYALER	MANRESA
1756	ESCORSELL, Francisco	PEDRENYALER	MANRESA
1758	CENTENER, Gabriel	CANONER	MANRESA
1764	CLAPERS, Joan	PEDRENYALER	MANRESA
1764	ESPONA, Josep	ENCEPADOR	MANRESA
1764	ESPONA, Maurici	ENCEPADOR	MANRESA

por que siendo las partes presentes haga justicia”²⁵.

També existien problemes per a l'abastament de matèries primes i controls de fabricació d'armes que requerien permisos. Sabem que Joan Quintana va tenir de demanar permís al Capità General pe poder passar d'Olot a la farga de Serrallonga en el comtat del Rosselló per comprar ferro, perquè l'oficial de la frontera no li permetia fer-ho.

Sembla, però, que les diferències es deurien arreglar amb la resta de so-

cis de la companyia perquè al 1724 entreguen fusells a Barcelona: “Joan Quintana, Rafel Camps, Arasmo Pla maestros armeros, Felix Dulachs, Joan Escursell maestros de llaves (pedrenyalers), hacen la relacion que dichos maestros despues de haver entregado en las atarasanas reales de Barcelona los mil fusiles primeros desde que tienen a su cargo la real fabrica de armas han echo caxas de los fusiles siguientes a saber dicho Quintana hizo 400, Arasmo Pla hizo veinte, Felix Dulachs hizo 18, Juan Es-

corsell 15 fusiles”²⁶. Ricard Martí (2004) afirma que l'any 1724 Quintana perd la concessió de l'assentament al no poder complir amb la comanda.

Malgrat les dificultats Quintana i la companyia deurien continuar amb l'activitat de fabricar i arreglar armes perquè l'any 1725 el mateix Quintana i Rafael Camps, també encepador manresà, confessen deure 199 lliures per la compra de ferro que entren de les fargues de França²⁷. L'activitat no s'atura, aquest mateix any, Quintana paga al traginer Jacint Busquets 28 lliures pel transport de fusells, panys i canons de la feina de munició²⁸. Al 1728 la companyia de Quintana entrega a les drassanes de Barcelona 120 panys propis de *Francisco Perra i Companyia*²⁹. A partir d'aquí les referències desapareixen i no se sap els anys que va estar activa la companyia o si, finalment, va fer fallida.

“No se dan armas a Manresa por tener cuartel de tropas y por la cordedad de sus vecinos tampoco se reparten en los lugares de Salellas, Viladordis, Olzinelles, Vilatorrada, Castellar, Vall dels Horts, Guardiola, Grevalosa, Sant Pere Serrahima, Monistrol de Rajadell, Vallformosa, y Vallhonestà”

Total d'armes que novament es poden repartir entre els batlles i regidors del corregiment de Manresa 25/3/1720

POBLACIÓ	Nº ARMES		
TALAMANCA	8	JUNCADELLA	3
RAJADELL	8	CORNET	4
AVINYÓ	10	CASTELLGALÍ	6
SANT MATEU DE BAGES	6	CALLÚS	4
BALSARENY	20	CALDERS	25
SANT VICENÇ DE CASTELLET	4	MONISTROL DE MONTSERRAT	20
SALLENT	20	ROCAFORT	3
ARTÉS	20	SANT FRUITÓS DE BAGES	10
HORTA	4	NAVARCLES	10
CASTELLNOU	4	SANT MARTÍ DE TORROELLA	4
SANTPEDOR	4	MAIANS	3
MURA	10	L'ESTANY	25
CASTELLADRAL, VALLDEPERES I ORRIOLS	8	MARGANELL	3
GUARDIOLA	6	CASTELLFOLLIT DEL BOIX	4
CASTELLAR	6	AGUILAR	4
SANT ISCLE DE BAGES	3	CASTELLBELL I EL VILAR	8

Pistola catalana que actualment està al museu Metropolitan de Nova York i que va pertànyer a la col·lecció Estruch. El canó porta la marca Torrents (Ripoll) i en l'interior de la plantilla la marca Jaumandreu - Barcelona. Datada entre 1790-1807. Font: Ricard Martí.

Conclusió

La manufactura d'armes a Manresa va estar centrada bàsicament en la producció d'armes de ferro i de foc portàtils. A partir d'un cert moment el procés d'elaboració va anar a càrrec de mestres d'ofici com ara: pedre nyalers i daguers. Més tard, augmentarà l'especialització amb l'aparició d'encepadors i de canoners, aquests últims no n'apareix cap fins el primer terç del XVIII. No és estrany, doncs, que de vegades, en les armes hi constin inscrit el nom de dos o tres individus diferents.

Abans, durant i després de la Guerra de Successió les armes van ser necessàries per mantenir els exèrcits. D'aquí la necessitat de controlar-ne la producció mitjançant els assentaments. Així va néixer la companyia manresana de Quintana i altres socis, dedicada a subministrar i arreglar armes als exèrcits borbònics.

En definitiva, a Manresa s'han pogut localitzar una concentració significativa de persones dedicades a la fabricació d'armes –més d'un centenar–, que no arriba al volum que van tenir altres indrets com Ripoll, però força significativa i que segurament anava a proveir un mercat forani. Davant l'intent de controlar el mercat català d'armes, potser va trobar una sortida en l'exportació cap a Amèrica

o altres països d'Europa. Això explicaria perquè les marques dels armers manresans Dulachs, Tresserras i Jaumandreu es localitzen en altres països europeus i, en canvi, són poc freqüents a Catalunya.

NOTES

1. TORRAS, Marc. *El llibre verd de Manresa 1218-1902*, ed. Fundació Noguera, Barcelona, 1996 pàgs. 405-406 i 425-426.
2. AHPM. TR-279. 1359-1419. 30 agost 1397.
3. *Catálogo Histórico-descriptivo de la Real Armería de Madrid*, Madrid, 1848, pàg. 299-300.
4. Notari Joan Baptista Plandesans. Manual 1612-1641 AHPM 4561. 5 març 1630.
5. Notari Benet Font. Manual 1686. AHPM 4612. 8 juny 1635.
6. Notari Antic Sala. Manual 1563. AHPM. 11-8-1563.
7. Notari Joan Serra. Manual 1644. AHPM-4667.
8. Notari Felix Dalmau. Manual 1677. AHPM-4724. 14 setembre 1677.
9. Notari Ignasi Vilades. Borradors 1698 AHPM-1309. 24 juny de 1698.
10. Notari Bernat Servitja. Borradors 1700. AHPM. 11 gener 1700.
11. Notari Ignasi Vendranes. Borradors 1705. AHPM. 7 juny 1705.
12. Notari Felix Soler. Manuals 1709-1710. AHPM-4893. 2 març 1710.
13. Notari Ignasi Montfart. Borradors 1704-1711. AHPM m-1358. 14 juny 1711.
14. Notari Benet Font. Inventari 1645-1693. AHPM 4628. 26 novembre 1640.

15. Notari Bernat Servitja. Inventaris 1637-1643. AHPM-4660. 20 novembre 1637.
16. Notari Salvador Malagarriga. Liber apriarum 1607-1622. AHPM 4475. 30 abril 1607.
17. Notari Benet Font Manual 1665. AHPM 4595. 24 octubre 1665.
18. Notari Benet Font. Manual 1676. AHPM-4606. 14 juny 1676.
19. Notari Felix Soler. Manuals 1709-1710. AHPM-4893. 26 gener 1710.
20. Notari Ignasi Monfart. 1712-1715. AHPM m-1359. 10 gener 1712.
21. Notari Bernat Servitja. Inventaris 1637-1643. AHPM-4660. 4 febrer 1640.
22. ACA, Notarials, Cardona, 86. 16-2-1712.
23. Notari Ignasi Casas. Borradors AHPM m-1402. 11 juny 1721.
24. Notari Maurici Bohigues. Manuals 1721-1727. AHPM 4882. 26 març 1723.
25. Notari Maurici Bohigues. Manuals 1721-1727. AHPM 4882. 15 juliol 1723.
26. Notari Ignasi Casas. Borradors 1724-1725 AHPM m-1404. 2 agost 1724.
27. Notari Ignasi Casas. Borradors 1724-1725 AHPM m-1404. 13 juny 1725.
28. Notari Ignasi Casas. Borradors 1724-1725 AHPM m-1404. 1 novembre 1725.
29. Notari Ignasi Casas. Borradors 1728 AHPM m-1406. 15 febrer 1728.

BIBLIOGRAFIA

- Catálogo de la Real Armería*, ed. Aguado, Madrid, 1849.
- Catálogo de la Real Armería de Madrid*, ed. Maxtor, Madrid, 2008.
- GRAELLS i PUIG, Eudaldo, *Les Armes de Foc de Ripoll*, ed. Maideu, Ripoll, 1974.
- MARTÍ, Ricard. *Cataluña armería de los borbones*, ed. Salvatella, Barcelona, 2004
- MARTÍ, Ricard; SALA, Xavier; CALVÓ, Juan Luis. *Pistoles, trabucs, pedrenyals: la producció d'armes portàtils de foc a Catalunya de 1462 a 1869*, 1995.
- SAGRERA AZPILLAGA, Javier. *Apuntes de la Armería Española, siglos XVI a XIX*, 2001.
- SOLER, Isidro. *Compendio histórico de los arcabuzeros de Madrid*, 1795.
- SOLER DEL CAMPO, Álvaro. *Catálogo de arcabuceria madrileña (1687-1833)*. *Real Armería de Madrid*, ed. Patrimonio Nacional - Palacio Real de Madrid, Madrid, 2006.

Jaume Plans i Maestra
Licenciat en Humanitats, UOC